

KAHRAMANMARAŞ İLİ MERKEZ İLÇESİ DAĞ VE ORMAN KÖYLERİ TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

M. Göksel AKPINAR
ÇÜ, Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü
Adana

Ö. Faruk YALÇIN
KSÜ, Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü
Kahramanmaraş

ÖZET

Bu araştırmada, Kahramanmaraş ili Merkez ilçesi dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinin 1996-1997 üretim yılı ekonomik yapıları ile yıllık faaliyet sonuçları incelenmiştir.

İncelenen işletmelerde ortalama arazi genişliği 28.89 dekar, ortalama çiftçi ailesi nüfusu 7.03 kişidir. Yöredeki işletmelerde sermaye unsurlarının nitelik ve miktar olarak yetersiz olması işletmelerde ekstansif bir üretim sisteminin uygulandığını göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, dekara düşen işletme başarı ölçütlerinin işletme büyüklüğü ile ters orantılı olduğu, işletme sonuçları ve rantabilite oranları açısından küçük işletmelerin daha başarılı çalıştıkları belirlenmiştir.

ECONOMIC ANALYSIS OF FARMS IN MOUNTAINOUS AND THE FOREST VILLAGES OF KAHRAMANMARAŞ PROVINCE

ABSTRACT

In this study, economic structures and yearly results of farms in mountainous and the forest villages of Kahramanmaraş were investigated in 1996-1997 production year.

Average land size, average population of farm and literate ratio for households were 28.9 decare, 7.03 people, and 84.56 % the for farms respectively. Insufficiency in capital components from both the quality and quantity points of view showed that extensive production system was applied. It was determined that there was an inverse proportion between the size of farms and success values of enterprises per decare. Small farms operated more productive by than big ones from the results of enterprises and rantability ratios points of view.

GİRİŞ

Türkiye, birçok sosyo-ekonomik göstergeler bakımından tarım ağırlıklı yönünü hala korumaktadır. Tarım sektörü başta ülke nüfusunun beslenmesi, nüfusun yarısının geçim kaynağı olması, sektörler arası ilişkileri, ulusal hasıla ve dışsatımdaki payı ile ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye tarımının en belirgin yapısal özelliği, küçük tarım işletmelerinin sayıca fazla olmasıdır. Bunun nedeni tarımdaki nüfus fazlasıdır. Halen ülke nüfusunun yarıya yakın bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaktadır. Ülkemizde tarımda çalışanlar ile diğer sektörlerde çalışanlar arasında büyük gelir farklılıkları olduğu gibi, tarımın kendi içerisinde de büyük gelir farklılıkları görülmektedir. Tarım sektörünün en alt gelir grubunda ise dağ ve orman köylerindeki tarım

işletmelerinin bulunduğu da bir gerçektir. Ülkemizde bugüne kadar yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu ova köylerinde yer alan tarım işletmelerinin sorunlarının çözümlenmesine yöneliktir. Ancak dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerine yönelik çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Oysa, bu yörelerimizde de tarımsal yapının belirlenmesi, işletmelerin ekonomik analizlerinin yapılmasıyla ve içinde buldukları doğal ve ekonomik koşulların ortaya konulmasıyla olanaklıdır (1).

Kahramanmaraş ilinde dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinin sorunlarının çözümüne yönelik bugüne kadar herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu konudaki boşluğu doldurmak ve daha sonraki çalışmalar için temel oluşturulması amacıyla ilin dağ ve orman köylerinde bir araştırma yapılması gereği duyulmuştur.

Bu araştırmada, Kahramanmaraş ili Merkez ilçesi dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapıları ile yıllık faaliyet sonuçları incelenmiştir.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın materyalini tarım işletmelerinden anket yoluyla elde edilen orijinal veriler oluşturmuştur. Araştırmada toplanan veriler 1996-1997 üretim dönemine ait olup anket çalışması 1997 yılı Ekim, Kasım aylarında yapılmıştır. Çalışmada ayrıca Tarım İl Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü, Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü kayıtlarından ve konu ile ilgili çeşitli araştırmalardan da yararlanılmıştır.

Araştırma alanı, merkez ilçeye bağlı 74 dağ ve orman köyünü kapsamaktadır. Çalışmada örnek köylerin seçiminde gayeli örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma alanının sosyo-ekonomik özelliklerini temsil eden merkez ilçeye bağlı toplam 8 köy (Kazanlıpınar, Çamlıbel, Zeytindere, Bulutoğlu, Sarıçukur, Bulanık, Döngel, Çağlayan) Tarım İl Müdürlüğü elemanlarının görüşlerinden de yararlanılarak örnek köy olarak seçilmiştir.

Araştırmada örnek işletme sayısı tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir (2). Çalışmada kabul edilen hata payı % 5 olup, % 95 güven aralığında gerekli örnek hacmi 68 işletme olarak belirlenmiştir. İşletmeler arazi genişliklerinin frekans dağılımı dikkate alınarak 1-10 da, 11-20 da, 21-40 da , 41-80 da ve 81-150 da olmak üzere beş gruba ayrılarak incelenmiştir. Buna göre 1. gruptan 21, 2. gruptan 17, 3. gruptan 15, 4. gruptan 11 ve 5. gruptan 4 işletme olmak üzere toplam 68 çiftçi ile görüşülmüştür. Çalışmada anket uygulanan işletmelerin seçimi tesadüfi olarak yapılmıştır. İşletmelerin ekonomik analizleri, işletme büyüklük grupları ve işletmeler ortalaması için ayrı ayrı yapılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

İşletmelerin Ekonomik Yapısı

Arazi Kullanımı ve Tasarruf Şekilleri

Araştırmada, işletmelerin arazi varlıkları tarla arazisi, sebze-meyve ve bağ arazisi olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Toplam işletme arazisi genişliği ise;

mülk arazi ile kiraya veya ortağa tutulan araziler toplamından ortağa veya kiraya verilen arazilerin çıkarılmasıyla bulunmuştur

İncelenen işletmelerde ortalama arazi genişliği 28.89 dekar olup, bunun % 95.53'ü mülk arazi, % 1.42'si kiraya tutulan arazi, % 3.05'i de ortağa tutulan araziden oluşmaktadır. Araştırma alanında mülk arazisini kiraya veya ortağa veren işletmeye rastlanılmamıştır.

Ülkemizde orman köyleri ortalama işletme genişliği 41.5 dekar (3), Kozan İlçesi dağ ve orman köylerinde 45.8 dekar (4), Toros dağ köylerinde 40.8 dekar (1), Tire İlçesi orman köylerinde 30.3 dekar (5)'dir. Bu veriler ile araştırma alanı ortalaması karşılaştırıldığında, incelenen işletmelerde ortalama işletme arazisinin (28.89 da) daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinin genelde küçük ölçekli aile işletmelerinden oluştuğu söylenebilir.

Araştırma alanındaki işletmelerde ortalama işletme arazisinin % 86.05'i tarla arazisinden, % 13.95'i meyve-sebze ve bağ arazisinden oluşmaktadır. İşletmelerde toplam arazinin % 10.31'i nadasa bırakılmaktadır. Sulanan arazi oranı % 16.25'dir. Yörede ağırlıklı olarak tarla tarımı yapılmakta olup tarla bitkileri ekiliş alanında da ağırlıklı ürünler buğday (% 52.92) ve mercimek (%11.11)'tir (Tablo 1). Meyve üretiminde antepfıstığı, hurma, elma, ceviz; sebze ise domates ilk sırayı almaktadır.

İncelenen işletmelerde ortalama parsel sayısı 2.85, ortalama parsel büyüklüğü ise 10.13 dekar olarak bulunmuştur.

Nüfus ve İşgücü

İncelenen işletmelerde, emeğin kullanımındaki seviyenin ve etkinliğin belirlenebilmesi amacıyla aile işgücü kullanımı incelenmiştir.

Araştırma alanında çiftçi ailesi başına düşen ortalama nüfus 7.03 kişi olup bunun %51.49'unu erkek, %49.51'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. İşletmelerdeki nüfusun % 63.30'u aktif nüfus (12-65 yaş grubu) grubunda yer almaktadır.

İncelenen işletmelerde çiftçi ailesinin potansiyel işgücü varlığı işletme genişliklerine göre 3.60-6.81 EİB (Erkek İşgücü Birimi) arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 4.72 EİB olmaktadır. İşletmelerde potansiyel aile işgücü miktarı ortalama 1321 EİG (Erkek İşgünü) olarak hesaplanmış olup, potansiyel aile işgücünün ancak %58.21'inin kullanıldığı belirlenmiştir. Bu işgücünün % 85.83'ü işletmede, %5.20'si işletme dışı tarımda, %8.97'si de tarım dışında kullanılmaktadır (Tablo2).

Ülkemizde 1991 Genel tarım sayımı sonuçlarına göre kırsal kesimdeki hane halkının % 86'sı tarımsal faaliyetlerde bulunurken (6) bu oran araştırma alanında %91.03 ile daha yüksektir. Bu oranın yüksek bulunmasında, araştırma alanında emek yoğun üretimin yapılması ve tarım dışı çalışma alanlarının sınırlı olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Sermaye Durumu

Bilindiği gibi, teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler tarımsal üretim faktörleri arasında sermayenin önemini daha da artırmıştır. Bu nedenle tarım işletmelerinde

sermayeyi oluşturan unsurların çeşitli yönlerden incelenmesi işletmelerin ekonomik yapılarının belirlenmesi yönünden önemlidir.

Araştırmada sermaye fonksiyonlarına göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Aktif sermaye, tarımsal üretimde fiilen kullanılan bütün sermaye unsurlarını kapsamakta olup çiftlik sermayesi ve işletmeci sermayesinden oluşmaktadır. Pasif sermaye ise işletmenin çeşitli kaynaklara olan borçları ile kira veya ortaklıkla işlenen arazi değeri ve öz sermayenin toplanması suretiyle hesaplanmıştır (7).

İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi; toprak, bina, bitki sermayesinden, işletmeci sermayesi ise; hayvan, alet-makine, malzeme mühimmat ve para sermayesi toplamından oluşmaktadır. Araştırma alanında işletme başına düşen ortalama aktif sermaye 1.924.213.000 TL olup, bu değer işletme genişlik gruplarında 814982000-7.181.512.000 TL arasında değişmektedir. İşletmeler büyüdükçe işletme başına düşen aktif sermaye değeri de mutlak olarak artmaktadır. İşletme başına düşen ortalama aktif sermaye değerinin % 72.55'ini çiftlik sermayesi, % 27.45'ini işletmeci sermayesi oluşturmaktadır (Tablo 3).

Rantabl çalışabilmek için işletmelerde gerekli sermayelerden her birinin belirli oranlarda bulunması gerekmektedir. İşletmelerin şekline ve üretimin ağırlık noktasına göre bu oranlar farklılık göstermekle birlikte, rasyonel bir şekilde çalışan işletmelerde, toplam sermayenin % 25'ini toprak sermayesi, % 25'ini bina sermayesi, % 25'ini hayvan sermayesi, % 10'unu alet-makine sermayesi, % 10'unu malzeme- mühimmat sermayesi ve % 5'ini de para sermayesinin oluşturması kabul edilmektedir (7). Araştırma alanındaki tarım işletmelerinde ise toplam aktif sermaye içerisinde toprak sermayesi % 45.88, bina sermayesi % 19.17, bitki sermayesi % 7.55, hayvan sermayesi % 15.51, alet-makine sermayesi % 4.03, malzeme-mühimmat sermayesi % 5.50, para sermayesi % 2.41 oranında bir pay almaktadır (Tablo 3). Bu verilere göre incelenen işletmelerde toprak sermayesi dışındaki diğer sermaye gruplarının yetersiz olduğu söylenebilir.

Dağ köylerinin önemli bir özelliği de tarımsal faaliyetlerinde hayvancılığın önemli bir yer almasıdır (9). Nitekim bu olgu incelenen işletmelerde de gözlenmektedir. Araştırma alanındaki işletmelerde ortalama 1.7 adet inek, 2.5 adet koyun, 15.9 adet keçi, 2.3 adet kümes hayvanı ile 2.6 adet arı kovanı bulunmaktadır. Büyükbaş hayvancılık daha çok aile ihtiyacını karşılamak, küçükbaş hayvancılık ise tamamen gelir sağlama amacına yönelik ve meraya dayalı olarak yapılmaktadır.

İncelenen işletmelerde ortalama 1.924.213.000 TL olarak hesaplanan pasif sermayenin % 2.09'unu kredi borçları, % 2.25'ini kira ve ortaklıkla işlenen arazi değeri, % 95.66'sını da öz sermaye değeri oluşturmaktadır. İşletmelerde öz sermaye oranının yüksek oluşu olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak, işletmelerde borç oranının düşük olması nedeniyle öz sermaye oranı yüksek bulunmuştur. Borç oranının düşüklüğü ise işletme sermayelerinin yeterli oluşundan değil, işletmelerin ihtiyaç duydukları krediyi uygun şartlarla ve yeterli miktarda alamamalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 1. İncelenen İşletmelerde Ürünlerin Ekiliş Alanı (dekar) ve Oranları (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Tarla Arazisi							Sebze Meyve ve Bağ Arazisi					Toplam İşletme Arazisi
	Buğday	Mercimek	Arpa	Pamuk	Diğer	Nadas	Toplam	Meyve	Bağ	Sebze	Diğer	Toplam	
1-10	3.91	-	0.28	-	1.05	0.10	5.33	0.38	-	-	0.14	0.52	5.85
11-20	11.00	1.35	0.94	-	-	-	13.29	0.65	1.00	0.88	-	2.53	15.82
21-40	19.33	1.67	1.60	1.33	-	1.87	25.80	1.46	1.60	0.67	0.67	4.40	30.20
41-80	29.18	7.27	2.09	4.55	4.00	10.27	57.36	1.73	1.36	-	-	3.09	60.45
81-150	40.00	22.50	6.25	-	-	15.00	83.75	13.75	11.25	2.50	2.50	30.00	113.75
Ortalama	15.29	3.21	1.38	1.03	0.97	2.98	24.86	1.69	1.49	0.51	0.34	4.03	28.89
Oran (%)	52.92	11.11	4.78	3.57	3.36	10.31	86.05	5.85	5.16	1.77	1.17	13.95	100.00

Tablo 2. İncelenen İşletmelerde Potansiyel Aile İşgücü ve Kullanma Durumu

Arazi Genişlik Grupları (da)	Potansiyel Aile İşgücü		Aile İşgücü Kullanma Durumu								İşgücü Değerlendirme Oranı (%)
	EİB	EİG	İşletmede		İşletme Dışı		Tarım Dışı		Toplam		
			EİG	%	EİG	%	EİG	%	EİG	%	
1-10	4.52	1267	527	81.58	23	3.56	96	14.86	646	100.00	50.99
11-20	3.60	1009	468	80.14	40	6.85	76	13.01	584	100.00	57.88
21-40	5.28	1479	789	86.80	83	9.13	37	4.07	909	100.00	61.46
41-80	5.27	1476	826	90.67	20	2.20	65	7.13	911	100.00	61.72
81-150	6.81	1908	1244	96.21	19	1.47	30	2.32	1293	100.00	67.77
Ortalama	4.72	1321	660	85.83	40	5.20	69	8.97	769	100.00	58.21

(EİB) Erkek İşgücü Birimi (EİG) Erkek İşgünü

Tablo 3. İncelenen İşletmelerde Aktif Sermayenin Unsurlarına Göre Dağılımı (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Çiftlik Sermayesi				İşletmecî Sermayesi					Toplam Aktif Sermaye	
	Toprak	Bina	Bitki	Toplam	Hayvan	Alet-Mak.	Malzeme-Mühim.	Para	Toplam	1000 TL	%
1-10	24.22	29.80	3.69	57.71	26.34	10.54	3.07	2.34	42.29	814982	100.0
11-20	36.75	32.32	6.25	75.32	15.40	-	8.64	0.64	24.68	919068	100.0
21-40	45.29	22.51	9.07	76.87	16.44	0.39	6.30	-	23.13	1889263	100.0
41-80	61.63	12.30	6.32	80.25	14.53	-	4.85	0.37	19.75	3731158	100.0
81-150	41.60	12.19	10.83	64.62	9.61	11.70	5.37	8.70	35.38	7181155	100.0
Ortalama	45.83	19.17	7.55	72.55	15.51	4.03	5.50	2.41	27.45	1924213	100.0

İşletmelerin Yıllık Faaliyet Sonuçları

Gayrisafi Üretim Değeri

Gayrisafi üretim değeri; işletmelerin tarımsal faaliyetleri sonucu elde ettikleri bitkisel ve hayvansal ürün değerleri ile bir yıl içindeki bitki ve hayvan sermayesinde meydana gelen üretkenlik değeri artışları toplanarak hesaplanmıştır.

Araştırma alanında işletme başına düşen ortalama gayrisafi üretim değeri 573304000 TL olarak hesaplanmış olup, bunun % 29.20'sini bitkisel üretim değeri, % 70.80'ini hayvansal üretim değeri oluşturmaktadır (Tablo 4). Bu sonuç incelenen işletmelerde toplam üretim değerinin önemli bir bölümün hayvancılığa dayalı olduğunu ortaya koymaktadır. İşletme genişlikleri büyüdükçe işletme başına düşen gayrisafi üretim değeri mutlak olarak artmakta, gayrisafi üretim değeri içerisinde de bitkisel üretim değerinin payı artarken, hayvansal üretim değerinin payı azalmaktadır.

Tablo 4. İncelenen İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri (1000 TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Bitkisel Üretim Değeri		Hayvansal Üretim Değeri		Gayrisafi Üretim Değeri		Dekara Gayrisafi Üretim Değeri
	TL	%	TL	%	TL	%	
1-10	32245	10.24	282740	89.76	314985	100.00	53752
11-20	109788	29.37	264085	70.63	373873	100.00	23633
21-40	159894	29.03	390933	70.97	550827	100.00	18239
41-80	384500	35.82	688773	64.18	1073273	100.00	17752
81-150	553500	37.24	932988	62.76	1486488	100.00	13068
Ortalama	167433	29.20	405871	70.80	573304	100.00	19804

Dekara düşen gayrisafi üretim değeri, işletmeler ortalamasında 19804000 TL olarak bulunmuştur. Dekara düşen gayrisafi üretim değeri işletme büyüklüğü ile ters orantılıdır. Diğer bir ifadeyle işletme genişlikleri büyüdükçe dekara düşen gayrisafi üretim değeri azalmaktadır.

Toplam Masraflar

İşletmelerin toplam masraf değeri, sabit ve değişen masrafların toplanması suretiyle bulunmuştur. Değişen masraflar, bitkisel üretim değişen masrafları ve hayvansal üretim değişen masrafları olarak iki grupta incelenmiştir. Sabit masraflar ise; kira bedeli, ortakçılık payı, işletmeci ve ailesinin ücret karşılığı, amortismanlar, bina tamir-bakımı ve borç faizlerinden oluşmaktadır.

Araştırma alanında işletme başına ortalama 408.537.000 TL olan toplam masraf değerinin % 45.60'ını değişen masraflar, % 54.40'ını da sabit masraflar teşkil etmektedir (Tablo 5). İşletmeler büyüdükçe işletme başına düşen toplam masraf değeri artarken, dekara düşen toplam masraf değeri azalmaktadır. İşletmelerde ortalama değişen masraf değeri 186.265.000 TL olarak hesaplanmış olup, bunun % 38.25'ini bitkisel üretim değişen masrafları, % 61.75'ini de hayvansal üretim değişen masrafları oluşturmaktadır. Bitkisel üretim değişen masrafları içerisinde alet makine masrafları, hayvansal üretim değişen masrafları içerisinde de yem masrafı en büyük paya sahiptir. İşletmelerde alet makine sermayesinin yetersiz oluşu ve yörede makine kira ücretlerinin yüksek olması sonucu işletmelerde alet makine masrafları yüksek olmaktadır. İşletmelerde yem masrafının yüksek olmasının nedeni ise, yörede hayvancılık faaliyetine ağırlıklı olarak yer verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5. İncelenen İşletmelerde Toplam Masraflar (1000 TL) ve Oranları (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Değişen Masraflar		Sabit Masraflar		Toplam Masraflar		Dekara Toplam Masraf
	TL	%	TL	%	TL	%	
1-10	90169	32.16	190178	67.84	280347	100.00	47923
11-20	113556	39.24	175823	60.46	289379	100.00	18292
21-40	190497	42.69	255750	57.31	446247	100.00	14776
41-80	388627	61.09	247432	38.91	636119	100.00	10523
81-150	427388	52.07	393438	47.93	820826	100.00	7216
Ortalama	186265	45.60	222272	54.40	408537	100.00	14141

Brüt Kar

İşletmelerin başarı derecesini gösteren önemli kriterlerden birisi olan brüt kar, gayrisafi üretim değerinden değişen masrafların düşülmesi suretiyle hesaplanmıştır.

Araştırma alanındaki işletmeler 1997 üretim yılı itibariyle ortalama 387.039.000 TL brüt kar elde etmişlerdir. İşletmelerde dekara düşen ortalama brüt kar değeri ise 13.397.000 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme genişlikleri büyüdükçe işletme başına düşen brüt kar mutlak olarak artarken, dekara düşen brüt kar azalmaktadır. Buna göre küçük işletmelerde birim alandan elden edilen brüt kar daha yüksek olduğu ve küçük işletmelerin sahip oldukları kaynaklardan daha iyi yararlandıkları anlaşılmaktadır.

İncelenen işletmelerde 100 TL değişen masraf karşılığında elde edilen ortalama brüt kar 207.8 TL olup bu değer işletme genişlik gruplarında 176.2 TL-249.3 TL arasında değişmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. İncelenen İşletmelerde Brüt Kar (1000 TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	GSÜD	Toplam Değişen Masraf	Brüt Kar	Dekara Brüt Kar	100 TL Değişen Masrafa Düşen Brüt Kar
1-10	314985	90169	224816	38430	249.3
11-20	373873	113556	260317	16455	229.2
21-40	550827	190497	360330	11931	189.2
41-80	1073273	388627	684646	11324	176.2
81-150	1486488	427388	1059100	9311	247.8
Ortalama	573304	186265	387039	13397	207.8

Tarımsal Gelir

İncelenen işletmelerin tarımsal geliri; brüt kardan aile işgücü karşılığı hariç sabit masrafların düşülmesi ve kalan değere işletme dışı tarımsal gelirin ilavesi suretiyle hesaplanmıştır.

Tablo 7. İncelenen İşletmelerde Tarımsal Gelir ve Dekara Değeri (1000 TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Brüt Kar	Sabit Masraflar*	İşletme Dışı Tarımsal Gelir	Tarımsal Gelir	Dekara Tarımsal Gelir
1-10	224816	115043	60000	169773	29021
11-20	260317	101882	28235	186670	11799
21-40	360330	132067	68667	296930	9832
41-80	684646	89192	12545	608009	10058
81-150	1059100	219000	12500	965100	8484
Ortalama	387039	117440	43500	313099	10838

* Aile işgücü karşılığı düşülmüştür.

Araştırma alanında işletme başına düşen tarımsal gelir ortalama 313.099.000 TL, dekara düşen tarımsal gelir ise 10.838.000 TL olarak hesaplanmıştır (Tablo 7). İşletme büyüklüğü ile işletme başına düşen tarımsal gelir arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Nitekim işletme genişliğinin büyümesine paralel olarak işletme başına düşen tarımsal gelir miktarı da artmaktadır. Buna karşın işletme genişlikleri büyüdükçe dekara düşen tarımsal gelir miktarı ise düzenli olmamakla birlikte azalmaktadır. Araştırma alanında en yüksek tarımsal gelire sahip işletmeler ile en düşük tarımsal gelire sahip işletmeler arasında yaklaşık altı kat fark bulunmaktadır.

Tarım Dışı Gelir ve Toplam Aile Geliri

Tarım dışı gelir; işletmelerin arazilerinin bir kısmını kiraya vermeleri ile çiftçi aile fertlerinin bir kısmının muhtelif işlerde çalışmaları sonucu elde ettikleri gelirden oluşmaktadır. Tarımsal gelire tarım dışı gelirin ilave edilmesi suretiyle toplam aile geliri bulunmaktadır. Bu gelir, çiftçi ve ailesinin geçimi, işletme masraflarının karşılanması ve yatırımlar için çiftçinin eline geçen para miktarını göstermektedir (8).

İncelenen işletmelerde tarım dışı gelir ortalama 44706000 TL olup, bu değer işletme gruplarında 33.809.000- 60.588.000 TL arasında değişmektedir. Toplam aile geliri işletmelerde ortalama 357.805.000 TL olarak bulunmuştur. Bu değer işletme genişliklerinin büyümesine paralel olarak artmaktadır. İşletmeler ortalamasında toplam aile gelirinin % 87.51'ini tarımsal gelir, % 12.49'unu tarım dışı gelir oluşturmaktadır (Tablo 8).

Ülkemizde çeşitli bölgelerdeki işletmelerde aile gelirinin oluşumunda tarımsal gelirin payları; Tire İlçesi orman köyleri tarım işletmelerinde % 9 (5), Toros dağ köyleri tarım işletmelerinde % 60.3 (1), Kozan İlçesi dağ ve orman köyleri tarım işletmelerinde % 90 (4), Çarşamba ovası tarım işletmelerinde % 92 (10), Konya tahıl işletmelerinde % 97 dir (11). Bu verilere göre araştırma alanı ortalamasının diğer bölgelere nazaran daha düşük olduğu söylenebilir.

Rantabilite Oranları

Rantabilite, bir işletmenin muayyen bir zaman zarfında elde ettiği karın o işletme emrinde çalışan sermayeye (yabancı sermaye dahil) nispeti olarak tanımlanmaktadır (7).

Tablo 8. İşletmelerde Tarım Dışı Gelir ve Toplam Aile Geliri (1000 TL)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Tarımsal Gelir (1)		Tarım Dışı Gelir (2)		Toplam Aile Geliri (1+2)		Dekara Aile Geliri TL
	TL	%	TL	%	TL	%	
1-10	169773	83.39	33809	16.61	203582	100.00	34800
11-20	186670	75.50	60588	24.50	247258	100.00	15629
21-40	296930	87.75	41433	12.25	338363	100.00	11204
41-80	608009	92.02	52727	7.98	660736	100.00	10930
81-150	965100	97.48	25000	2.52	990100	100.00	8704
Ortalama	313099	87.51	44706	12.49	357805	100.00	12385

Araştırma alanındaki tarım işletmelerinde rantabilite faktörü ortalama % 35 olarak hesaplanmıştır. Yani her 100 TL' lik gayrisafi hasılanın 35 TL'si saf hasıladır. Bu oran 1-10 dekar genişlik grubundaki işletmelerde en düşük (% 27), 81-150 dekar genişlik grubundaki işletmelerde ise en yüksektir (% 46) (Tablo 9).

İncelenen işletmeler mali ve ekonomik rantabilite oranları yönünden mukayese edildiğinde, küçük tarım işletmelerinin büyük işletmelere göre daha rantabl çalıştıkları söylenebilir.

Tablo 9. İncelenen İşletmelerde Rantabilite Faktörü ve Oranları (%)

Arazi Genişlik Grupları (da)	Rantabilite Faktörü	Mali Rantabilite	Ekonomik Rantabilite
1-10	27	7.24	8.16
11-20	30	8.04	8.58
21-40	29	4.72	5.10
41-80	42	7.68	7.52
81-150	46	4.45	4.86
Ortalama	35	6.28	6.60

SONUÇ

Dağ ve orman köylerindeki tarım işletmelerinin ekonomik analizine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

- Tarım işletmelerinde toprak, bina, ve arazi sermayesinin egemen bulunduğu ve işletmeci sermayesinin toplam sermaye içindeki oranının düşük olduğu bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Araştırma alanındaki işletmelerde çiftlik sermayesinin fazla olması ve makinalaşmanın düşük düzeyde bulunması, yörede ekstansif bir üretim sisteminin uygulandığını göstermektedir. Ayrıca işletmelerde, sermayenin yetersizliği yanında, elverişsiz doğal koşulların bulunması, işletme arazilerinin yetersiz ve yörede tarım dışı çalışma olanaklarının sınırlı oluşu işletmelerde mevcut aile işgücünün yarı yakın bir kısmının (% 41.79) üretimde kullanılmamasına neden olmaktadır. Atıl olan bu işgücünü değerlendirebilmek için, emekten en iyi yararlanabilmek amacıyla işletmelerde işgücü ve üretim planlamasına gidilmesi yararlı olacaktır. Bununla birlikte, yörede halıcılık, el sanatları gibi faaliyetlere de yer verilmek suretiyle hem atıl olan işgücünün değerlendirilmesi hem de gelir artışı sağlanması olasıdır.

- Yöredeki işletmelerin arıcılık ve küçükbaş hayvan varlığı açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu dikkati çekmektedir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi açısından işletmelerin ihtiyaç duydukları kredilerin uygun koşullarda sağlanması ve yörede arıcılığın geliştirilmesi yararlı olacaktır.

- Araştırma alanındaki işletmeler işletme faaliyet sonuçları açısından değerlendirildiğinde gayrisafi üretim değeri, brüt kar ve tarımsal gelirin birim araziye düşen miktarlarının işletme büyüklüğü ile ters orantılı olduğu belirlenmiştir. Yani işletme büyüklüğü arttıkça birim araziye düşen işletme başarıları azalmaktadır. Bu sonuç, dağ ve orman köylerindeki küçük tarım işletmelerinin işledikleri alandan daha iyi yararlandıklarını göstermektedir. Ayrıca işletmeler rantabilite oranları yönünden mukayese edildiğinde de küçük işletmelerin daha başarılı çalıştıkları söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. ERKAN, O., YILMAZ, İ., ŞENGÜL, H., 1993. Toros Dağ Köylerindeki Küçük Ölçekli Tarım İşletmelerinin Üretim Sistemlerinin Analizi. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt 8, sayı 2, ADANA.
2. YAMANE, T., 1967. Elementary Sampling Theory Prentice-Inc. Englewood Cliffs. N.S., USA.

3. ÇAĞLAR, Y., 1986. Türkiye'de Orman Köyleri ve Kalkındırılmasına Yönelik Etkinlikler. MPM Yayınları, No: 340, ANKARA.
4. YILMAZ, İ., 1988. Kozan İlçesi Dağ ve Orman Köylerindeki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Verimlilik. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, ADANA.
5. ENGİNDENİZ, S., 1993. Tire İlçesi Orman Köyleri Tarım İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, E.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Böl., İZMİR.
6. ANONİM, 1994. 1991 Genel Tarım Sayımı. DİE Yayınları, No: 1691, ANKARA.
7. AÇIL, A.F., DEMİRCİ, R., 1984. Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No : 880, ANKARA.
8. ARI, O., 1977. Köy Sosyolojisi. Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İSTANBUL.
9. ERKUŞ, A., BÜLBÜL, M., KIRAL, T., AÇIL, A.F., DEMİRCİ, R., 1995. Tarım Ekonomisi. A.Ü. Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yay., No:5, ANKARA.
10. CİNEMRE, H.A., CEYHAN, V., KILIÇ, O., 1995. Çarşamba Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Araştırma Seri No : 2, SAMSUN.
11. OĞUZ, C., 1991. Konya İlinde Kuru Koşullarda Tahıl + Mercimek Yetiştiren Tarım İşletmeleri İle Tahıl Yetiştiren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Faaliyet Sonuçlarının Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enst. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, ADANA.